

İZMİR KÜLTÜR SANAT VE EĞİTİM VAKFI (İKSEV)

**BİRİNCİ ULUSAL KÜLTÜR KONGRESİ
"DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE GLOBALLEŞME"**

3 - 5 Kasım 1997

İZMİR

KENT KUŞAKLARINDA KÜLTÜR

KENT KÜLTÜRLERİ ve KENT KİMLİKLERİ

Yard Doç. Dr. Melek GÖREGENLİ

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İnsanın kişilik eğilimleriyle coğrafya ve giderek coğrafyayla kültür arasında ilişki kurmanın ilk biçimlerinin, çevresel determinizme ilişkin felsefi fikirler olduğu söylenebilir. Antropolji alanındaki kültürel ekolojistlerin, fenomenolojik coğrafya akımlarının ve diğer tarih okullarının konuya ilgisi, insanın sıradan mekanlara bağlanmalarının temel dinamiklerinin anlaşılmasından çok insan mekan ilişkisinde entellektüel bir düşünce tarzı geliştirmek, bu ilişkinin doğası hakkında tartışabilmektir. Kentlerin yapısı ve kentlilerin davranışları ya da genel olarak kültürleri arasında ilişkiler kurma geleneği modern, postmodern vb. çerçevelerde sürmekte; giderek daha somut sorulara cevap aranmakta.

Modern kentler ve "modern" kent yaşamı, düşünülenlerin ve umulanların aksine ideal bir "kentli" tipi yerine, kimilerinin kent saymadıkları mekanlar ve yine ideal tanımına hiç uymayan kentli'leri, kenti ve kentliliği çok farklı tarzlarda yaşayan insan gruplarını, Laçiner'in deyişiyle (1996) "ahali" (leri) yi yarattı. Sosyal bilimlerin farklı alanlarında da uzun zamandır kent ve kentlilik, kent kültürü, kentsel yaşam gibi konular tartışılmakta ve "ne ya da nasıl olmalı" sorularına yanıtlar aranmaktadır. Bu konuşmanın amacı, sınırlı bir çerçevede, kent kültürleri ve kentli kimlikleri konusuna Çevre Psikolojisi açısından geliştirilen bakış açılarını tanıtmak ve ilgili araştırma bulgularından söz etmektir.

Tipik bir kent-kentli, tipik ve/veya doğru bir kent kültürü var mı? Günümüzün kentlerinde, kentlilerin paylaştığı ve onlar tarafından her kültürün tanımında zorunlu olarak yer alan "kollektif" bir biçimde yaratılan homojen bir kültürden söz etmek mümkün mü? Bu sorulara verilecek yanıtlar, kente nereden ve nasıl baktığımızla yakından ilişkili. Çevre psikolojisi açısından bir kültür ya da alt kültürle, herhangi bir yer-mekan arasındaki ilişki, kollektif insan etkinliğini anlamada temel kavramlardan biridir. Eğer bir kültür, belirli bir coğrafyaya, mekana yönelik tepkilerin toplamıysa, kültürel tutum ve bağlılıkların, o mekanla kurulan ilişkiyi yansıttığını da söyleyebiliriz. Diğer yandan baktığımızda (Jackson, 1984), mekanın kendisi bir kültürel ürün olarak ele alınabilir. Mekan ya da yerin kendisi, zaman ve mekanla ilgili insani düzenlemeler, örgütlemeler sonucu ortaya çıkan, belirli bir grubun teknolojisi ve kültürü yolu-

la coğrafyaları, yerleri, kentleri üretir. Bu bakış açısı, zaman ve mekanın yani bir anlamda farklılığın yarattığı kültüre bağlı olarak belirli bir yeri, orada nasıl yaşandığını ve orada yaşayanların yaşadıkları yeri nasıl algıladıklarını anlamamızı kolaylaştırır. Etnik, ulusal özellikler ve diğer farklılaştırıcı etkinlikler açısından birbirinden ayrılan gruplar, farklı kültürleri üretirler. İnsan tekil bir birey olarak belirli bir kültür ve/veya alt kültüre aittir. İnsanın mekanlarla, yerlerle ilişkisi kalıtsal ve aynı zamanda değişken, kültüre bağlı; insan, evrimi boyunca vücudu yoluyla iş dünyaya ilişkin ön-arka, yukarı-aşağı ve iç-dış gibi ayrımlar yoluyla varoluyor. Spivak (1973), fizik dünyaya ilişkin repertuarlarımızın bir parçası olarak arketipik mekanlardan söz ediyor, temel etkinliklerin gerçekleştirildiği mekanlar bunlar, sessiz sakin, karanlık ve huzurun adeta kalıtsal bir evrenselliğe sahip olduğu mekanlar. Biyoloji ve kültür tarafından empoze edilen sınırlara rağmen, bireyin kendi yaşamı, bedeni ve etkinliği yoluyla mekanla kurduğu ilişki, psikolojide "mekana bağlılık" "yer kimliği" gibi kavramlar yoluyla anlaşılmaya çalışılmaktadır. İnsanlar, yaşadıkları mekanlarla, tıpkı diğer nesnelere kurdukları tarzda bir ilişki kurmakta, onlara bağlanmakta ve kimliklerini onlarda oluşturmaktadırlar.

Mekan bağlılık, insanlar ve yerler arasında, bilişler, yargılar ve kararlar yoluyla oluşan duygusal bir ilişki olarak tanımlanmıştır (Riley, 1922). Yer kimliği, günlük yaşamda oluşan rutin deneyimler yoluyla ve insanın deneyimi ve aktivitesinin olduğu ev ve ev dışı mekanlarda oluşuyor. Kültürel olarak tanımlandığında bağlılık fikri, insanın tür olarak paylaştığı eğilimler ve bir birey olarak yaşadığı mekana yönelik duygulanım arasındaki bağa işaret etmektedir. Kronolojik ve evrimsel olarak bakıldığında mekana bağlılık ve yer kimliği, biyolojik evrenselliğin oluşturduğu mantıksal bir aşamadır ve insan-mekan arasındaki duygulanımlar yoluyla yine insan tarafından oluşturulan kültüre göndermektedir.

Yere bireysel bağlılık süreci çocukluk deneyimlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Bu deneyim basit bir uyaran-tepki bağlantısı zinciri biçiminde oluşmaktan çok, bir bellek oluşma süreci olarak anlaşılabilir; yaşadığımız odaya, mahalleye, kente ilişkin deneyimlerimizin oluşturduğu bir bellek. Bu süreç, fiziksel-psikolojik bir mekanizmaya işaret etmekle birlikte oldukça karmaşıktır. Low ve Altman (1992), yerebağlılığın ve yer kimliğinin oluşması ve sürdürülmesi sürecini biyolojik, çevresel-mekansal, psikolojik ve sosyo kültürel faktörlerin etkilediğini belirtmektedirler.

Yere bağlılık, beş kategoriyle ilgili olarak düşünülebilir.

- Bağlılık öğeleri (duygulanım, biliş ve etkinlikler)

- Farklı ölçekteki, özelliklerdeki mekanlar/yerler.
- Farklı aktörler, (birey, grup, topluluk ve kültürler).
- Farklı sosyal ilişkiler (birey, grup, topluluk ve kültürler)
- Zamansal göstergeler (doğrusal ve döngüsel)

Low ve Altman (1992), mekana bağlılık ve yer kimliğinin kültürel temelinin altı boyutta oluştuğunu belirtmişlerdir:

1. Aile yoluyla, kuşaklar boyunca aktarılan tarihsel boyut.
2. Yerle, mekanla ilişkide kayıp ya da iradi olmayan ayrılışır nedeniyle oluşan bağlantılar.
3. Mülkiyet, her türlü edinme ve politik olan yoluyla oluşan ekonomik bağlantılar.
4. Ruhsal veya mitolojik ilişkilerle bağlantılı kosmolojik çerçeve.
5. Dinsel ve/veya seküler çerçeve ve kültürel olaylara katılım yoluyla gerçekleşen bağlantılar.
6. Hikayeler, söylenceler ve yer adlarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan anlatıya dayalı (narrati ve) çerçeve.

Kuşkusuz yukarıda sözü edilen boyutların bireyler düzeyinde tezahür edişi, her birey veya grup düzeyinde öznel ve eşsiz bir deneyime dayanmaktadır. Kültürel anlamda mekana bağlılık, yerle kültürün uyumlaştırılmasına yol açar. Semboller bu aşamada ortaya çıkar. Öncelikle semboller, belirli bir yerin kollektif olarak seçilmiş elementlerine işaret eder, aynı zamanda semboller nitelik ve durumları genelleştirir; böylece bireysel yönelimli bağlılıkların mekana ilişkisi, sembollerin ve duygulanımların ifade edilmesiyle oluşur.

Yere bağlılık ve yer kimliğinin insanın güvenlik duygusu ihtiyacının karşılanması, kendini ifade etme, aktarma, öngörülebilirlik ve kontrol ihtiyacının giderilmesi ve bireyler, gruplar, topluluklar ve kültürler düzeyinde kimlik oluşturma sürecinin sağlanması gibi işlevleri vardır (Low ve Altman, 1992)

Psikolojik bakış açısı, yer ve kent kimliği konusunu mikro-mekansal düzeylere odaklanarak ele almıştır; coğrafyacılar makro düzeyde bir bakış açısıyla "bölge kimliği" kavramını geliştirmişlerdir. Çevre psikolojisinde 70'lerden başlayarak ele aldığımızda yer ve kent kimliği konusunda bilişsel ve fenomenolojik yaklaşımların etkili olduğunu görüyoruz (Lalli, 1992) Bu yaklaşımlardan ilki, coğrafyadan ve psikolojideki bilişsel yaklaşımdan kaynaklanan bir bakış açısidir. Dış dünyanın, mekanın bilişsel olarak insan zihninde temsil edilmesi, kodlanması ve

insanın dış dünyada bu temsiller yoluyla varolabildiği tezlerine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, kentlerin temsili ve kentlerle ilgili imaj ve davranışlar konusunda çalışan Lynch (1960) tarafından popularize edilmiştir. Fiziksel çevreyle ilgili, onun anlamından hareket ederek oluşturulan temsiller "neredeyim" sorusuna "ne" sorusunu eklemekte ve bu iki soruya verilen yanıt, insanın mekanda bulunuşuna yönelik temel ihtiyaçlara cevap veren iki soru olarak görülmektedir. Lynch (1960), bu iki sorunun cevaplanma sürecinde fiziksel çevrenim, özel olarak kentlerin "okunabilirlik" ve " temsil edilebilirlik" açısından gösterdikleri özelliklerin neye bağlı olduğunu sorgulamıştır. Yer-kent kimliği kavramının, bu iki özelliğin "temsil edilebilirlik" yanından daha çok beslendiğini söylemek mümkün görünüyor

Relph ve Tuan gibi coğrafyacıların geliştirdikleri kavramsal çerçevelerden kaynaklanan bir diğer yaklaşım fenomenolojik bakış açılarının dayanmakta ve insanla mekan arasındaki etkileşimin "niyetli" (intentional) bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır (Graumann, 1990). Niyetli insan davranışı sonucu oluşan fiziksel çevre, birey tarafından yaşanılan, tecrübe edilen bir dünya, kişiler ve şeyler dünyası olarak tanımlanabilir; Bireyin kişisel, duygusal ve davranışsal etkinlikleriyle niyete dayalı bir ilişki, çevrenin kavramsallaştırılmasında temel motifi oluşturuyor. Fiziksel çevreye böyle bakıldığında empirik araştırmada betimleme, açıklama ve çözümlenmeden daha çok önem kazanmaktadır. Nesnel gerçeklik, bireyden bağımsız olarak değil, görüldüğü gibi, görüldüğü biçimiyle var olmaktadır. Bu yaklaşıma göre temel amaç şeylerin özünün betimlenmesidir; bu bakış açısı, gerçekliğe ilişkin deneyimin aslında, anlama ilişkin deneyim olduğuna işaret etmektedir; yaşadığım yerin benim için bir coğrafik çerçeve olarak değil, kentim ya da evim olarak anlamı vardır. Fenomenolojik yaklaşım, çevreye ilişkin deneyimin öznel olduğu, buradan hareketle de, mekanlar, yerler ve kentlerle ilişkili deneyimin, dışarıdaki gerçeklikle değil, insanın öznel deneyiminin oluşturduğu içsel bir gerçeklikle ilgili olduğunu vurgulamaktadır.

Yer kimliği deneyimi, benlik kavramının, insanın benlik gelişiminin bir yanı olarak ortaya çıkmaktadır; cinsel kimlik, politik ve etnik kimlikler gibi (Proshansky, 1978; Proshansky ve ark., 1983). Bu çerçevede son 15 yıldır çevre psikolojisi alanında, kimlik olgusunu fiziksel mekânla ilişkisi içinde kavramsallaştırma yönünde çalışmaların büyük bölümü "yer kimliği" (Proshansky, 1978); "mekan duygusu" ya da "köklülük" (Relph, 1976; Tuan, 1980); "yere bağlılık" ve "mekana bağlılık" (Stokols ve Schumaker, 1981) gibi tanımlı kavramlar çevresinde oluşmuştur. Çalışmalarda tanımlandığı biçimiyle "yer - mekan" kavramının içerdiği anlamlar

üzerinde bütünüyle anlaşmaya varıldığı söylenemez. Yer ya mekan, insanın yoğun deneyimlerine sahne olan ve her birey için ayrı, öznel anlamlar taşıyan, kişinin yaşamını dolaysız olarak etkileyen ve biçimlendiren, bu nedenle de sosyal, duygusal ve davranışsal planda sembolik anlamlar taşıyan fiziksel birimler anlamına gelmektedir (Lalli, 1992). Bir başka deyişle bu alandaki psikolojik araştırmanın mikro-mekansal süreçlerden -oda, -ev - kent, bölge gibi makro mekanlara kadar geniş bir çerçevede odaklandığı söylenebilir.

İnsanların, fiziksel alandaki kavramlar ve fizik mekanın parçaları boyunca oluşturduğu bir süreç ve fiziksel çevreyi haz ve elem dengelerini, benlik saygısını ve kimliğinin karakteristiklerini düzenlemede kullanma süreci olarak tanımlanan "yer kimliği olgusu, imajlar toplamı ya da salt fiziksel ortamlar hakkındaki duygular değildir (Epstein, 1983). Yer kimliğinin içsel bir mantığı ve tutarlılığı vardır; evle sınırlı değildir; yere olan psikolojik bağlılık ve bunun bilişsel öğeleri kavramın temeli oluşturmaktadır. Yaşam çevremiz, kimlik duygumuzun sürekliliği ve istikrarına katkıda bulunur; "benim" dediğimiz bir eşyalar bütünü ve bir yer, kişiselleştirilmiş, kendilenmiş, tanıdık kılınmış olmaları nedeniyle korumaya çalıştığımız eşyaları ve yerleri ifade eder. İnsanın, kendi kendine verdiği ve bir sığınaktan ziyade yuva niteliği gösterdiği ölçüde, böyle bir kişisel mekanın varlığı bir yandan insanın kimliğini yansıtırken, öte yandan kimliğin sürekliliğini sağlayıcı bir etkiye sahiptir (Bilgin, 1994; Bilgin ve Grogenli, 1996). Burada önemli olan kavramlardan biri "kendileme"dir. Korosec-Serfaty (1985), bu kavramın 1960'larda Fransa'da kent sosyolojisi araştırmalarında kullanıldığını ve Marksist düşünürler tarafından geliştirilen yabancılaşma kavramından hareketle oluşturulduğunu belirtmektedir. İnsanlığın tüm evrelerinde insan, kendileme yoluyla yaşantılarını kendilemekte, kendisini sürekli olarak yeniden üretmektedir. Bu hiç bir nesnel varlığın, böylece kentlerin de, fizik olarak varolmak nedeniyle bize verilmiş olamayacağını, sadece kendilemenin gerçekleşmesi için bir temel oluşturabileceği anlamına gelmektedir. Kendilemenin sahip olmaktan farkı bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kendileme, kabul etme ve niyetlilik gerektirmektedir; gönüllü olarak "sahip" olmadığımız mekanlarla hiçbir ilişki kuramayız. Çünkü kabul etme beraberinde bir yatırımı da gerektirir ve böylece kendileme ancak bedenin katılımıyla gerçekleşebilir (Graumnn, 1976). Kentlere, sokaklar sahip olamayız fakat onlara kendimizden çok şey katabiliriz; onlarda kök salabiliriz; bu aşinalık ilişkisi, onların kimliğini bizim kimliğimizle birlikte oluşturur ve kendiliğimizi, kimliğimizi onlarla birlikte tanımlarız. Bu anlamda mekanın kendilenmesi, mekanların anlamında ve onlarla kurulan ilişkilerin tarzında

görülebilmektedir.

Bütün bu yaklaşımlardan hareketle, kent kimliğinin ya da kentsel kimliklerin, bireysel benliklerin, kimliklerin ve yer kimliklerinin, kentsel mekanlarla kurulan ilişkiler boyunca oluşan karmaşık deneyimlerin bir sonucu biçiminde ortaya çıktığı söylenebilir. Kent, bireysel deneyim zenginliğinden ortaya çıkan genel semboller bütünüdür (Lalli, 1992); bu anlayış kentsel mekanlara yönelik deneyimin basit bir yansıması anlamına gelmemekte, kişi, grup, topluluk ya da alt kültürler düzeyinde öznel, zamansal bir sürekliliği yansıtmaktadır. Kentler kişiler, gruplar ya da alt kültürler için tekil ve birarada olma ihtiyacını aynı anda karşılar. Tıpkı bireysel kimliklerin oluşma sürecinde olduğu gibi, kentsel kimlikler de ötekenden farklı ve ötekiyle aynı olma süreci boyunca gelişir. Belirli bir yere ait olma, "biz" duygusunu üretir ve bu duygu aynı mekanda yaşanan bir grubun üyesi olmanın güvenilirliği ve konforunu sağlar; birey ya da gruplar düzeyinde diğerlerinden farklı olma, aynı zamanda biricik ve tekil olma durumunu da beraberinde getirmektedir. Lalli (1992), kent kimliğinin oluşmasında ilk aşamanın birey ya da grupların kendi kentlerine ilişkin algıladıkları diğerlerinden farklı ve biricik özelliklerin değerlendirilmesi olduğunu belirtmektedir. İkinci aşama, kendi kentine ilişkin deneyimlerin sembolleştirilmesi ve kentin biyografisi arasında bağlantı kurulmasıyla oluşan kişisel geçmiş boyutu yani sürekliliktir. Kente bağlılık, köklülük ve aidiyet duygusunun oluşmasıyla gelişen vinde olma duygusunu ifade eder. Aşinalık ve buna bağlı olarak orada olmayı isteme, kentle ilişkide bir taahhüt anlamına gelmektedir.

Yukarıda kısaca özetlenen yaklaşımların ışığında, insanların genel olarak yaşadıkları mekana, özel olarak da yaşadıkları kente bağlılıklarını, kentlerine ilişkin kimlik geliştirme sürecini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla farklı yöntemler kullanılarak yapılan pek çok araştırmada, bağlılık ve kimlik öğelerinin, birey ya da gruplar düzeyinde farklılaştığı ve bu farklılığın kentle kurulan ilişkide birey ya da grupların kentle bütünleşme ya da bütünleşmemelerini etkilediği belirlenmiştir (Korpela, 1992). İzmir, Bursa, İzmit ve İstanbul'da yapılan ve devam eden iki ayrı çalışmanın bulguları (Goregenli, 1995; 1997) benzer sonuçlar ortaya koymuştur.

Araştırmalara katılanlardan, en sevdikleri yere (kent, mahalle, oda, herhangi bir mekân) ilişkin bir deneme yazmaları ya da orayı anlatmaları istenmiş ve elde edilen metinler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, insanların yaşadıkları mekana bağlanmalarını belirleyen özellik ya da beklentiler genel olarak aşağıda sunulmuştur:

1. Yerin özellikleri : Yerin fiziksel özellikleri (büyük, ferah, geniş, rahat, izole, sıcak, konforlu, canlı, şark usulu dekorasyon, dağınık, mütevazi, tarihsel kalıntılar ve yapıları içermesi vb.)
2. Aktiviteler : İlgili yer'de gerçekleştirilen aktivitelerin vurgulanması. (çiçekleri sulamak, kitap okumak, hayal kurmak, dans etmek, içki içmek, balık tutmak, araba kullanmak, şarkı söylemek, yemek yapmak, gezinti yapmak, ağaca tırmanmak, ders çalışmak, eğlenmek, başıboş dolaşmak vb.)
3. Birliktelik : Diğer insanlarla birlikteliğin vurgulanması; ekileşim ihtiyacı (orada herkes bir yerde toplanıp sohbet eder; herkes birbirine en azından aşınadır; ailemle birlikte olurum; takım ruhunu yaşarız; arkadaşlarım oradadır, herkes benimle aynı takımı tutar orada, vb.)
4. Fikirleri açıklama, rahatlama : Kendine ve başkalarının düşüncelerini açıkça ifade edebilmenin ve ortaya koyabilmenin vurgulanması (zaman zaman orda hayaller kurarım; hayat ve ölüm üzerine düşünürüm; kendim ve sorunlarımla başbaşayım; kendimi dinlerim; düşüncelerimi gözden geçiririm; herkese herşeyi söyleyebilirim orada vb.)
5. Zevk-haz-hoşnutluk : İlgili yerde yaşanan olumlu ruhsal deneyimin vurgulanması (orada kendimi rahat ve huzurlu hissedirim; çok mutluyum; orası beni sakinleştirir; huzur vericidir vb)
6. Mekana yönelik diyalektik atıflar: Karşıt duygu ve düşüncelerin, yaşantıların birarada yaşandığının vurgulanması (hem evdeyim, hem kendi başıma; arkadaşlarımla olmak ve yapayalnız olmak mümkün orada; yalnızım fakat pencere dışarıya açılıyor; hüznü ve sevinci birarada yaşarsın vb.)
7. Kişileştirme : Yere/mekana canlı özelliklerinin atfedilmesi (odam benim en yakın arkadaşım; size kucak açar; dostumdur, dertlerimi paylaşır; şehrim benim an kucağım; memleketimin dağları en yakın dostum, vb.)
8. Geçmişin hatırlanması : Mekanın geçmişle bağlantıyı sağlaması, anıların vurgulanması, mekansal bellek (oraya gittiğimde aklıma eski anılar gelir; çocukluğumorası; geçmişimi istediğimde oraya giderim vb.)
9. Kendine yönelik atıflar : kişinin kendisinden, kendi özelliklerinden hareketle yerin kendine uygunluğunu vurgulaması (Zaten benim gibi içine kapanık, konuşmayan bi-

rini böyle bir yerde kimse bulamaz; orada sorunlardan kaçırıyordum; yapım itibariyle kendimi dinleyeceğim yerler ararım vb.)

10.Gizlilik, mahremiyet, sosyal baskılardan kaçma : Kişinin yalnızlık isteği veya diğer insanlarla ilişki düzeyini belirleme ve kendisi hakkındaki bilgilerin diğerlerine açıklılığının düzeyini kontrol edebilme isteği (Burada davranışlarımı insanlar ne düşünür diye değil, başkalarını gözleyerek yapıyorum; odamın kapısı kapandığında kendimleiyim; tanıdığım ortamlarda yapamadığım çılgınlıkları yapıyorum; dış dünyanın tüm çirkinlikleri odamın dışında kalıyor, ben istersem dışarı çıkarım, ya da onlar içeri girebilirler vb.)

11.Aidiyet : Kişinin kendini belirli bir mekana, yere ait hissetmesiyle ilgili atıflar (Bu şehri hiç gurbet gibi görmedim, aksine benim memleketim, yuvarım diye burayı tercih ettim; şu anda halen oraya bir daha yeniden gitme arzusuyla yaşıyorum; orası benim için vazgeçilmez bir yer, bağlıyım oraya, orayı özlemle arıyorum, yazını, kışını arıyorum; anneannelerimin evini bırakmış olmak hala zor geliyor bana).

12.Kontrol : Kişinin eşyalara, mekana yönelik kişisel ve kişilerarası yşantılar açısından denetim arzusu (Bu evde bana hakim olan tek şey kendi iradem; kendi dünyamın kralı oluyorum orada; benim isteğim dışında kimse giremez; istediğim şekilde kullanıyorum, değişiklik yapıyorum).

13.Kendileme : Kişinin bir şeyi, eşya ya da mekanı, onunla kurulan karşılıklı ilişki içinde kendinin kılması (Odamdaki herşey benim bir parçam; bu oda iç dünyamın sergilendiği yerdir; bütün ev işlerini kendim yaparım, bu eve sahip olmak kendime güven yaratıyor; orası bana ait; o masayı ve salonu sahibi olmasam da sahiplenirim).

14.İfade etme özgürlüğü : Mekanın kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını özgürce ifade edebilmesini sağlamasına yönelik atıflar (tüm yoğunluğu ile sevinçlerimi, acılarımı, hayallerimi orada yaşıyor, orada hissediyorum; istediğim herşeyi rahatlıkla yapabiliyorum; sevinçlerimi başka yerlerde de yaşayabilmeme rağmen üzüntülerimi, korku ve nefretlerimi odamda daha rahat yaşıyorum; orada istediğimi an istediğim yere gider dolaşabilirim).

15.Anonimlik : Kişinin genel mekanlarda, kalabalık içinde kayboluşu nedeniyle yaşayabildiği özgürlük duygusu (Hem şehrin içinde hem de dışında olduğum hissine kapılmam, yani hem kalabalık içinde hem de yalnız; içine girdiğiniz andan itibaren

kendinizi büyük bir dünyada kaybolmuş yitmiş hissediyorsunuz).

- 16.Güvenlik : Kişinin mekan ya da eşyayla ilişkisinde güvenlik içinde olduğunu hissetmesine yönelik atıflar (Yatağımda bütün tehlikelerden uzak, hiç kimsenin bana zarar vermeyeceğini düşünüyorum; orada hiç tedirginlik duymuyorum; kendimi güvende hissediyorum).
- 17.Köklülük-süreklilik : Kişinin, kendisini mekanda kökleşmiş hissetmesi; biryere bağlanmsı ve kendi gelişimini, varoluşunu tarihini genel anlamda şeyler ve mekanlarla ilişki içinde tanımlaması (Eşyaların hepsi yaşamışlığımın kanıtı; her bir kitabın alınış tarihinin yazılı olmasını seviyorum, tekrar tekrar o tarihteki duyguları yaşarım; orada olduğumda yıllar önceki "ben" le şimdiki "ben"i düşünür, karşılaştırır ve ne kadar çok değiştiğimi düşünürüm).
- 18.Alışkanlık-aşinalık bilme : Kişinin mekana, yere karşı geliştirdiği aşinalık ve bilme duygusuna yönelik atıflar (Ancak o yolu bilen buraya ulaşabilir; herşey tanıdık ve benim orada).
- 19.Entellektüel ihtiyaçlar : Kişinin kendisini gerçekleştirmesine yönelik ihtiyaçlarının mekna ilişkide giderilmesiyle ilgili atıflar (Oradayken kendimi bilgiye aç hissediyor ve geliyorum; düşünce alışverişi yapıp gelişmek beni mutlu ediyor).
- 20.kabul görme ve saygınlık kazanma : Bir şey ya da yerle ilişkide kabul görme ve saygınlık kazanma ihtiyacının vurgulanmasına yönelik atıflar (Bu şehirde bna değer verildiğini hissediyorum; eve girdiğimde bir dolu sevgi ve saygıyla karşılanıyorum).

Bu araştırmaların bulgularından hareketle, bireylerin mekanla kurdukları ilişkide öznel oldukları ve bu ilişkinin dinamiğini kişisel gereksinimlerin oluşturduğu, bilinçli ama kendiliğinden bir seçiciliğin etkilediği söylenebilir. Genç-yetişkin olmak, kentte doğmuş ya da kente sonradan gelmiş olmak vb. pekçok değişkene göre, yukarıda sözü edilen faktörlerin kişi için önemi değişmektedir. Örneğin gençler, mekanla kurdukları ilişkide daha haz yönelimli öğeleri temel alırken, yetişkinler, aidiyet, köklülük, süreklilik gibi faktörler yoluyla yaşadıkları kentle ilişki kurmaktadır.

İnsanın, özellikle kendilerini diğer insanlardan farklılaştırarak ifade etme sürecini en youn olarak yaşayan gencin, "benlik-kimlik" tanımını ve yer kimliğini oluşturan mekansal boyutlar, onun kendisine ilişkin imajının tanımlanmasına, korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Mekan bağlılık ve aidiyet duygusu özellikle mekanla kendiliğinden olmayan

örneğin göç nedeniyle bir biçimde ilişki kurmak durumunda olan kesimler açısından çevresel doyumu artırıcı bir rol oynamakta ve dolayısıyla mekana, kente entegrasyonu kolaylaştırmaktadır. Kök salma süreci, bireylerle çevresel öğeler arası psiko-sosyal mesafeyi azaltmakta ve onları katılıma yönlendirmektedir. Yine aynı şekilde mekana bağlanma ve kök salma, bu mekanın gruplar açısından kent, engellendikleri, bağlanamadıkları, itici, kısıtlayıcı mekanlardan oluşan bir nitelik göstermektedir. İtici, yasaklayıcı mekanlar, özellikle genç için, kişiselleştirilmesi, kendilenmesi ve içinde kimliğinin ifade edilmesi zor olan mekanlardır. Dolayısıyla, kentsel doyum düzeyi düşük insanların yaşadıkları kente yakın olmak, katılmak ve sorunları sahiplenmek bakımından sorunları olan insanlar olmaları anlaşılır bir olgudur.

Yerleşim yerine duygusal bağlılık ve buna koşul olarak yaşanan kent ya da mikro düzeydeki mekanlarla duygusal özdeşleşme, aidiyet ve kimliğini mekanla birlikte oluşturabilme; oradan ayrılınması halinde eksiklik duyulacağını hissetme kentlerle kurulan ilişiyi güçlendirmekte ve buna bağlı olarak yerel yönetimlerin kentlerle ilgili tasarruflarını kendine yakın bulma ve katılımın gelişmesine katkıda bulunabilmektedir. Bütün bu tartışmalardan mekanın planlanması ve kentsel tasarım sürecinde kullanıcı katılımının önemi ortaya çıkmaktadır. Gerek mekan deneyimini dinamiklerinin çözümlenmesi ve insanlar için en uygun olanın ne olduğu sorusunun yanıtlanması sürecinde, gerekse tasarım aşamasında, katılımın doyumuyla ilişkisi açıktır (Göregenli, 1985; 1991).

Kendileme ve yer kimliği konusunun irdelenmesi ve bir kentte yaşayan insanların, yaşadıkları mekanla kurdukları ilişkilerin anlaşılması gerçek bir demokrasinin kurulmasına da katkıda bulunacaktır (Bilgin, 1991). Mekanın tasarımı ve kullanımı sürecinde kendilemeye uygun mekanların yaratılmasında katılımın vurgulanması, giderek artan bir hızla kentlerin yeniden üretildiği bizim gibi toplumlarda, sadece insanların daha kendilerinin olan kentlerde yaşamaları için değil, kentsel demokrasi açısından da önemlidir.

Bilgin (1990) endüstri toplumlarının mekanı kendileme sürecini kolaylaştırmadığını belirtmektedir. Yazara göre günümüzde özellikle kentsel mekanların oluşturulmasında insanların ihtiyaçlarını karşılamaktan çok, üretimde verimli arttırmak ve konut tüketimini hızlandırmak amacı taşınmaktadır. Yeni kentsel sitelerde ve genel mekanlarda, yapı ile yaşantı arasındaki derin çatışmaya rağmen, bireyler yaşadıkları mekanları az ya da çok kendilemekte, dönüştürmektedirler. Rapoport (1980), farklı yaş, cinsiyet ve kültürel gruplar için kendilemenin ve mekana kimlik kazandırma pratiklerinin farklılaştığını ve gruba özgü biçimde

gerçekleştiğini, mekana ilişkin kontrolün bir uyum biçimi tarzında oluştuğunu belirtmektedir. Kentler, sürekli değişen, insanlar tarafından sürekli olarak yeniden üretilen yapılardır; bu anlamda kentler farklı insanlar tarafından farklı algılanmakla kalmazlar, aynı zamanda o insanların kendisiyle ve kentlerle kurdukları ilişkiler boyunca sürekli olarak dönüştürülerek, pek çok yapıcının kimlikleriyle varolurlar.

Sonuç olarak, kent kültüründen söz etmek yerine, en azından bulunduğumuz noktada, kent kültürlerinden ve kent kimliklerinden söz etmek daha uygun görünmektedir. Kentlerde yaşayan farklı grupların, kendilerini farklı tarzlarda ifade eden ve özgün kimlikler oluşturan grupların, "kentli yurttaşlar" olma süreci, ancak kentle bütünleşme sonucunda oluşabilecektir. Bu da kentsel demokrasi ve kentin nimetlerine ulaşılabilirliğin artışıyla mümkündür.

KAYNAKÇA

- Altman, I e Stokols, D. (1987). Handbook of Environmental Psychology, John Wiley.
- Bilgin, N (1991). Eşya ve İnsan. Gündoğan Yay., Ankara.
- Bilgin, N. (1994) Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu. Ege Yayıncılık, İzmir.
- Bilgin, N. ve Görgenli, M. (1996) Kentsel Katılım ve Çoğulculuk. Ed Ferzan Bayramoğlu Yıldırım. Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne. Wald Yayınları.
- Göregenli, G.M. (1985). Kentsel alanların algılanması ve kentsel imajlar. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ege Ü. Edebiyatı Fk. İzmir.
- Göregenli, GM. (1991). Toplu Konutlara İlişkin Tüketici Değerlendirmelerine Yönelik Bir Araştırma, Ege Mimarlık Dergisi, Sayı : 1, 11-15.
- Göregenli, M. (1995). Mekan bağlılık ve yer kimliği : Gençlerin kentsel mekanlara bağlılığını etkileyen faktörler. Ed. Ferzan Bayramoğlu Yıldırım Yerel Yönetimler ve Gençlik. Wald Yayınları.
- Göregenli, M. (1997). Kent ve kentliliğin değişen anlamları. E.Ü. Araştırma Projesi.
- Graumann, C.F (1976). The concept of appropriation and the modes of appropriation of space. P Korosec-Serfaty. Ed., Appropriation of Space, Louvain-la-Neuva, Belgium:CIACO.
- Korosec-Serfaty, P. (1985). Experience and use of the dwelling. I. Altman, C. Werner. Ed., Home Environments, Plenum Press, 65-87.
- Korpela, K.M (1989). Place identity as a product of environmental self regulation.

Journal of Environmental Psychology: 9, 241-256.

Lalli, M (1992) Urban related identity: Theory, measurement and empirical findings.

Journal of Environmental Psychology. 12, 285-303.

Proshnsky, H. M. (1978). The city and self-identity Environment and Behavior 10, 147-169.

Relph, E. (1976) Place and placelessness: London: Pion.

Tuan, Y.F. (1980) Rootedness versus sens of place Landscape, 24, 3-8.